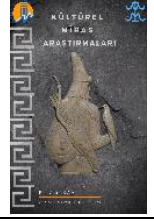

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Türklerde Dağ Kültü Örneğinde: Sivas Şarkışla Ziraat Baba Dağı

İbrahim Karaca*¹

¹Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, Kayseri, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Türk Kültür Tarihi,
Dağ Kültü,
Atalar Kültü,
Alevilik-Bektaşılık,
Mit.

ÖZ

Araştırma, Alevi ve Sünni inanç sistemine mensup iki farklı topluluğun aynı ziyaret yeriyle ilgili inanış ve uygulamalarını kendisine konu edinmiştir. Bu çalışma, Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yeri olan ve yer-su olarak geçen Dağ kültürü, Şarkışla ilçesine bağlı Çekem ve Sultan köyleri inanışlarında önemli bir yeri olan Ziraat Baba dağı ziyareti çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla iki köy için ortak kutsallığa sahip olan Ziraat Baba Dağı ve inanışları araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Bu çalışma, nitel yöntemlere göre; Sivas-Şarkışla'nın Çekem ve Sultan köylerinde yapılmıştır. Bu köylerde yapmış olduğumuz alan araştırmasının verileri esas alınmış, veriler katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmelerde elde edilmiştir.

In The Sample of Cult of Mountain in Turks: Sivas Şarkışla the Ziraat Baba Mountain

Keywords

Turkish Cultural History,
Mountain Cult,
The Cult Of Ancestor,
Alevism Bektashism,
Myth.

ABSTRACT

Research Alevi and Sunni belief systems belonging to two different communities pilgrimage the same place on beliefs and practices are subject to their own. This study has an important place in traditional Turkish religious and Yer-Su referred to as the cult of the mountain, Şarkışla/ Çekem-Sultan village has an important place in the belief Ziraat Baba aims to explain in the framework of his pilgrimage to the mountains. For this purpose, common to two villages in the mountains of holiness and belief having Ziraat Baba is located in the center of research. This work by qualitative methods; Çekem and the Sultan of Sivas-Şarkışla was conducted in the villages. In this village we have made based on the data of field research, in-depth interviews and participant observation data was obtained.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

*(ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr) ORCID ID 0000-0003-1563-7584

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

Karaca, İ. (2022). Türklerde Dağ Kültü Örneğinde: Sivas Şarkışla Ziraat Baba Dağı. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 44-49.

1. GİRİŞ

Araştırma, Alevi ve Sünni inanç sistemine mensup iki farklı topluluğun aynı ziyaret yeriyle ilgili inanış ve uygulamalarını kendisine konu edinmiştir. Güngör tarafından kavramsallaştırılan Geleneksel Türk dini kavramı, Türklerin İslam öncesinde inandıkları dini tanımlamaktadır. Bu yüzden çalışmada kullanılan ve atıfta bulunulan Geleneksel Türk inancı, Türklerin Gök Tanrı temelinde yazılı bir kaynağa dayanmaksızın kendi iç kültürel dinamiklerinden doğan ve kuşaklar boyu aktararak günümüze kadar ulaşan gelenek ve göreneklerle şekillenmiş inanç ve pratikler bütününe karşılık gelmektedir (Güngör, 2012). Bu çalışma, Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yeri olan ve “kutsal ıdk yer-sub”ların içinde geçen Dağ költünü, Şarkışla Çekem-Sultan köyleri inanışlarında, önemli bir yeri olan Ziraat Baba dağı ziyareti çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla iki köy için ortak kutsallığa sahip olan Ziraat Baba dağı ve inanışları araştırmamızın merkezinde yer almaktadır.

Anadolu'nun, Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Horasan Erenlerinin rolü oldukça önemlidir. Çünkü Anadolu bu kişiler ile beraber yurt haline gelmiştir. Anadolu halkı, bu yurdu kendilerine armağan edenleri unutmamış ve onlara; yatır, kümbet, türbe, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan makamlar yapmışlardır (Günay, 1996). Çeşitli adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine; veli, evliya, eren, ermiş, baba, dede, pir adları verilen kişilere, manevi güç ve meziyetler vererek, bunları; belli hacet, dilek, istek ve muratlar için ziyaret etmeye başlamışlardır (Günay, 1996). Araştırmaya konu olan Ziraat Baba ziyareti, bunlardan birisidir. Farklı inanç topluluğu olan iki köydeki uygulamalarla, ziyaret, dağ költü gibi fenomenler Türk kültürü bağlamında ele alınmıştır.

2. ZİRAAT BABANIN BİRLEŞTİRDİĞİ İKİ KÖY

2.1. Çekem Köyü

Sivas'a 60 km, Şarkışla'ya 20 km uzaklıkta bulunan Çekem Köyü, Sivas- Kayseri karayoluna 2 km uzaklıktadır. Çekem Köyü'nün; doğusunda Hanlı köyü, kuzeyinde Sultan köyü, batısında Güçük köyü bulunmaktadır. Çekem Köyü, çoğunluğu Şarkışla'da olan “Emlek Yöresi'nin” bir köyüdür. 2011 yılı genel nüfus sayımına göre, köyün nüfusu 30 kişidir. Özellikle son 40 yıl içerisinde köyden kente ve yurt dışına iş, geçim sıkıntısı nedenleriyle göç olmuştur. Köyden göçler Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya gibi şehirlere olmuştur. Ayrıca Avrupa'da da Çekem Köyü'nden göç eden haneler bulunmaktadır. Çekem Köyü'nü dışardan tanınması için halk arasında; “sizin köyün ortasından bir öz geçer mi? içinde bir Sünni hane var mı? Varsa sen Çekemlisin (K.K-1) diye bir tabir kullanılmaktadır. Köyde çoğunlukla yaşlı insanlar yaşamaktadır. Bu kişilerin yaş ortalaması, 60 ve üzeridir. Köylüler, genel olarak ilkökul mezunu ve okur-yazar kategorisinde değerlendirebileceğimiz kişilerden oluşmaktadır. Yaşam standartları ve

ekonomik durumları düşük olan Çekem Köylülerinin başlıca geçim kaynakları, tarım ve hayvancılıktır. Ayrıca, mevsimlik işçi olarak ya şehir merkezine ve ya da başka şehirlere çalışmaya gitmektedirler. Şiddetli karasal iklimin yaşandığı köyde, nüfus yaz aylarıyla beraber artmaktadır. Köyün eski yerleşkesi, heyelan tehlikesi sebebi ile boşaltılmıştır. Buna rağmen iki hane eski yerleşim yerinde kalmaktadır. Yeni yerleşke, Sultan Köyü yolu kenarında 11 hane şeklinde devlet tarafından yapılmış olup, bu haneler de sürekli olarak 5 hane bulunmaktadır. Köyde; cami, okul, cemevi bulunmamaktadır. Okula giden öğrenciler taşımali eğitim ile Şarkışla'ya gitmektedir. Köyde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Ancak yeni yerleşkede su şebekesi mevcuttur. Köyün kuzeyi dağlık olup, köyün içerisinde bir dere geçmektedir. Çekem köylüleri, kendilerini “Türkmen Alevi-Bektaşî'si” (K.K-1) olarak tanımlayan kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca Abdal Ocağına bağlanmaktadır. Köyde; Aşıroğulları, Çekemoğulları, Eymürlüler (Zara'ya bağlı bir köy), İlyas Hacılılar ve Malatya'dan gelen iki aile vardır. Bunun haricinde 1954 yılında, köye gelip yerleşen bir de, Sünni aile bulunmaktadır. Köyde cemevi yoktur. Cem törenleri, genel olarak yılda bir defa olmak üzere Düzova Köyü cemevinde yapılmaktadır. Köyde eskiden kalma on iki mum sekili bir oda vardır. Ancak uzun zamandır kullanılmamaktadır. Çekem Köyü, kültürel yapısı ve geleneklerini yaşatmaktadır. Çekem Köyü için değinmemiz gereken bir husus da, köyde yaşamış ve köyün son dedesi olan Arzumanlı Halil Dede'dir. Arzumanlı Halil Dede ölene kadar; ziyaretler, kurban ve niyazlar Ziraat Baba'ya yapılmaktaydı. Ölümünden sonra, kutsallık Arzumanlı Halil Dede'de ortaya çıkmıştır. Edindiğimiz verilerde anlatılanlar, ikisi arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır. Her iki yer aynı günlerde ziyaret edilmekte, kurban ve niyazlar aynı şekilde adanmaktadır.

2.2. Sultan Köyü

Sultan Köyü; Sivas ilinin, Şarkışla ilçesine bağlı bir köydür. Sultan Köyü, Şarkışla'ya 25 km mesafede ve Sivas'a 65 km uzaklıkta bulunmaktadır. Sultan Köyü'nün; kuzeyinde Büyük Yüreğil, güneyinde Çekem, doğusunda Kızılöz ve batısında Kazancık Köyü bulunmaktadır. Köyün tamamını Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. Köy nüfusu 2011 genel nüfus sayımına göre 46'dır. Köy nüfusu, özellikle son 50 yıl içerisinde büyük oranda göçler sebebiyle azalma göstermiştir. Geçim sıkıntısı nedeniyle göçler genellikle yurt dışına ve yurtiçinde özellikle Kayseri'ye olmuştur. Köy nüfusunun genel yaş ortalaması yaklaşık olarak 55-60 civarındadır. Köylüler, genel olarak ilkökul mezunu ve okur-yazar kategorisinde değerlendirilebileceğimiz kişilerden oluşmaktadır. Yaşam standartları ve ekonomik durumları düşük olan Sultan köylülerinin başlıca geçim kaynakları; tarım ve hayvancılıktır. Ayrıca, mevsimlik işçi olarak da şehir merkezine ve başka şehirlerde çalışmaktadırlar. Şiddetli karasal iklimin

yaşandığı köyde, nüfus yaz aylarıyla beraber artmaktadır. Köyde cami bulunmaktadır. Gelenek ve göreneklerine bağlı olan Sultan Köyü'nde Türk kültür öğeleri yaşatılmaktadır. Tamamı Sünni olan Sultan köylüleri, İslam'ın Hanefi mezhebine mensupturlar.

Birbiri ile komşu olan, farklı inançlara mensup Sultan ve Çekem Köyleri arasında samimi ilişkiler bulunmaktadır. Genel olarak birbirlerini tanıyan, düğün ve cenaze gibi toplu merasimlere karşılıklı olarak katılmaktadırlar. Köyler arasında yardımlaşma söz konusudur. Ayrıca, köyler arasında işçi olarak çalışmak gibi bir durum vardır. Bu gibi dostane ilişkilere rağmen, köyler arasında herhangi bir evlilik şu ana kadar görülmemiştir.

3. ZİRAAT BABA ZİYARETİ ETRAFINDA ORTAYA ÇIKAN KÜLTÜLER

Edindiğimiz veriler bizi; Ziraat Baba Ziyareti'nde, Geleneksel Türk inancı içerisinde bulunan kahraman atalar kültü ve dağ kültürüne götürmektedir. Bu kültürler ise, ziyaret fenomeni içerisinde kodlanarak toplulukların değerler sisteminde varlıklarını sürdürmektedir. Halkın nazarında, mevzu bahis olan coğrafyada, engin maviliklere ulaşan tepeler, kutsal mekân olarak değerlendirilmesi anlaşılması güç bir şey olmasa gerektir. Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelen bir kavramdır (Artun, 2020). Hem Alevi hem de Sünni değerler sistemi içerisinde Türklerin İslam öncesinde inandıkları dinden izler bulmak mümkündür.

3.1. Kahraman Atalar Kültü

Ölmüş büyüklere tazim, atalara saygı gibi fonksiyonlara sahip olan kahraman atalar kültü, Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Atalar kültü, kültürel hayatın sembolik yapılarından birisidir (Selçuk, 2004). Ölen ataların kişilere iyilik veya kötülükleri dokunacağı inancı, onlara duyulan vefa duygusu atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır (Kafesoğlu, 1980). Buradan da anlaşılacağı üzere ölen her kişiye değil sadece, saygıdeğer veya başka bir ifade ile yalnızca kahramanlaştırılan atalara tazim edilmesi söz konusudur (Güngör, 2012). Eski Türklerdeki büyük ve kahraman ataların ruhlarının takdisi, Müslüman Türklerde göreceğimiz gibi, evliyanın mezar ve türbelerini ziyaret, oralara dua, adak ve dilekte bulunma şeklinde varlığını sürdürmüştür (Güngör, 2012). Toplumsal değerler sisteminin kahramanlara atfettiği kutsallık ise kültleşmeyi beraberinde getirmiştir (Selçuk, 2010). Selçuk, bu konu hakkında; "...Türk kültüründe merkezi bir değer olan ve bireylere karizmatik bir otorite ve güç kazandıran "kahramanlığın" kültleştiği ve atalar kültürünün zamanla kahraman atalar kültüne dönüştüğünü söyleyebiliriz", (Selçuk, 2010) demektedir. Bu kült ise, ziyaret fenomeni içerisinde ortaya çıkmaktadır. Ziraat Baba ziyareti, atalar kültü etrafında, dağ kültürünü bünyesinde barındırmaktadır. Ziraat Baba

Dağı'nın zirvesindeki mezarın sonradan oluşturulması, esasında orada herhangi bir mezar olmadığını göstermektedir. Bu durum, Geleneksel Türk inancındaki ata ruhunun dağa gitmesi, dağ mekân tutması inancının devamı niteliğindedir (Selçuk, 2010). Sonradan oraya mezar yapılarak ata ruhunun mekânı; ona tapınmak ve kurban sunmak için yerin belli olması sağlanmıştır. Aynı zamanda dağ, dağın zirvesinde yattığına inanılan kişinin ruhunu temsil etmektedir. Her iki köyde de Ziraat Baba'nın, köyü koruduğu inancının olması bizi doğrudan atalar kültüne götürmektedir. Ayrıca köyün kurucusu şeklinde meydana gelen bir inanç da söz konusudur. Bu ziyaretlerde evliyanın, insanlara iyilik ve kötülük yapacağı düşüncesi bulunmaktadır.

3.2. Dağ Kültü

Türkler, dini tarihleri boyunca çok eski tarihlerden itibaren tabiatla bir takım güçlerin bulunduğu inaniyor ve onları kutsallaştırıyorlardı (Günay, 1996). Bu inançlar, Göktürk kitabelerinde "Iduk Yer-Sub" diye tabir edilen ve Durkheim'in "manevi varlıklar" (Durkheim, 2005) dediği, bir takım doğaüstü varlıkları meydana getirmiştir. Konumuzun amacını teşkil eden kutsal dağ anlayışı ise; Yer-Su'lar içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Geleneksel Türk inancı içerisinde, Yer-Su'ların en önemli temsilcileri dağlardır (Günay, 1996). Dağların kutsal oluşu Tanrıya en yakın mekânlar olmasından kaynaklanmaktadır (Artun, 2020) Etnografya ve folklor araştırmalarından elde edilen bilgiler neticesinde yaklaşık on asırdan beri Müslüman olan Türklerin, halk tabakası içinde dağ kültürünün derin izlerine rastlanılmaktadır (İnan, 1998). Araştırmacılar genel olarak dağ kültürünü, Gök-Tanrı inancına bağlamaktadırlar (Güngör, 1997). Kuşkusuz bunun sebebi; Geleneksel Türk inancı merkezinde yer alan Gök-Tanrının deus otiosus durumunda yani pasif olması ve zamanla işlev kaybına uğramasıdır. Bu işlev kaybı, "Yer" ile "Gök" ün birleştiği, engin maviliği olan kudretli dağların kutsallaştırılması ile sonuçlanmıştır. Kutsallık izafe edilen nesneye mutlaka bir sebep bulunabilir, ancak; çalışmamız gereken şey, sosyal sebepler değil kutsalın bizzat kendisidir. Bu tür bir soruşturmanın nihai amacı, dünyayı ve insani varoluşun insanlara nasıl anlamlı gözüktüğünü anlaşılır kılmaktır (Güngör, 1997). Geleneksel Türk inancı içerisinde dağ; dua edilip kurbanların kesildiği bir mabet, kabilenin koruyucu ruhu, hayatın bereketin kaynağı, soyun türediği yer, gerçek dünya ile öteki dünyanın birleştiği yer gibi fonksiyonlara sahiptir (Potapov, 2012; Baş, 2013; Ögel, 1995). Türk halklarının hemen hemen hepsinde görülen dağ kültü, Türk kültüründe taş ve oba kültürüyle sentez halinde bir durumu sergilemektedir (Artun, 2020). Bu konu ile ilgili olarak Altay Türk efsanelerine dağ kültü fazlasıyla işlenmiştir (Ergun, 1996). Konumuzu teşkil eden Ziraat Baba ve her iki köyde de anlatılan hikâyelerdeki kardeşleri, yaşadıkları süre içinde dağlar vasıtasıyla görüşmeleri, güçlü bir dağ kültü inancının mevcut olduğunu göstermektedir. Ziraat

Baba Dağı, bitki örtüsünden yoksun, çıplak bir dağ görünümündedir. Bu durum, Tanrı'nın sadeliğini ve kutsalın özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ziraat Baba; soyun türediği yer, kurban kesilen yer, herhangi bir sıkıntı karşısında isteklerin ve şifaların istenildiği yer olarak Geleneksel Türk inancı içerisinde yer alan dağ kültürünün yaşatıldığını göstermektedir. Kuşkusuz bu fonksiyonlara; dağın dünyanın merkezi sayılması inancı, üzerinde manevi varlıkların yaşaması inancı, dağın canlı bir ruh gibi sayılması inancı, dağa göklere ulaşan zirvesiyle Tanrıya yakın kabul edilmesi, insanın büyüklük ve azamete mavileşen enginlik karşısında hayranlık duyması (Tanyu, 1973) gibi etmenler sebep olmuştur. Anadolu'da özellikle Bektaşî ve Alevî toplumlarında dağ kültürüne dair örnek oluşturabilecek çok sayıda ziyaret bulunmaktadır (Artun, 2020). Bunlardan bir tanesi Giresun sınırları içerisinde bulunan Hal Baba Dağı ziyaretidir (Özdemir, 2013).

4. İKİ AYRI İNANÇ VE ORTAK BİR UYGULAMA: ZİRAAT BABA DAĞI ZİYARETİ

Ziraat Baba Dağı, Sultan Köyü sınırları içerisinde bulunan ve Çekem Köyü'ne 2-3 km uzaklıkta bulunmaktadır. Bölgeye hâkim bir tepe olup, yaklaşık olarak rakımı 1300 m'dir. Dağ ismini; zirvesinde bulunan, üst üste dizilmiş taşlardan meydana gelen, Ziraat Baba'nın mezarından almıştır. Ziraat Baba ziyaretindeki ritüelleri göz önüne aldığımızda kutsalın tezahürüne şahit olmaktayız. Ancak; kutsal kendini dağ ile göstermektedir. Dağa ismini veren Ziraat Baba; Anadolu da fetihlerde bulunan Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilen bir kişi olup, her iki köyde de kendi değerler sistemi içerisinde kodlanmıştır. Ziraat Baba için Çekem köylüleri; Horasan'dan Anadolu'ya gelen "7 evliya" kardeşten biri olduğunu söylemektedirler. Bu kardeşlerin, Şarkışla'da her biri ayrı bir köyün tepesinde yattığına inanılmaktadır. Sağlıklarında, tepeler vasıtasıyla haberleştikleri anlatılmaktadır. Bu kardeşler öldükten sonra her biri adlarıyla anılan tepelere gömülmüşlerdir. Çekem köylülerine göre bu yedi kardeş şunlardır; Arap Dede (Kaleköy), Küre Baba (Can Abdal), Kara Donlu Can Baba, Davullu Baba (Karalar Köyü), Coğ Baba (Alaman), Kazancığın Kara Baba (Kazancık), Koyun Baba (Cemel Köyü) ve Ziraat Baba'dır. Bu inanış ile beraber dağlar kişileştirilmektedir. Ayrıca anlatılan başka bir rivayete göre; Ziraat Baba mezarı, ismi konusunda netlik kazanmayan 12 imam içerisinde yer alan birinin, bir savaş sırasında kanının akmasıyla bu mezar yapılmıştır (K.K-2). Bu kan ile kutsallık, Ziraat Baba Dağı'nda ortaya çıkmıştır. Ziraat Baba için Sultan köylüleri; Horasan'dan Anadolu'ya gelen 4 evliya kardeşten biri olduğunu söylemektedirler. Bu kardeşler; Abdal Baba (Abdallı Köyü), Gül Ali Baba (Akdağ Madeni), Kara Baba (Yunus Eren) ve Ziraat Baba'dır. Bu kardeşler her biri, mezarları olan köylerin kurucuları olduğu inancı mevcuttur. Bu sebeple, Sultan Köyü'nün kurucusu Horasan'dan gelen Ziraat Baba'dır. Yine Sultan köylülerince

anlatılan ikinci rivayete göre ise; Anadolu fetihleri sırasında, peygamber soyundan gelen bir seyyid, burada yaralanmış ve kanı buraya akmıştır. Köylüler bu kanın aktığı yeri mezar şeklinde yapmışlardır (K.K-3). Her iki köyde de, burada mezar olmayıp kutsal bir kişinin kanının aktığı yer olduğu inancı mevcuttur. Bu inanışlara ek olarak; her iki köyde de dağ ve yatacın yöreyi koruduğu inancı mevcuttur. Bu konuda Çekem köylülerince anlatılan bir hikâye dikkati çekmektedir. Bu hikâye ye göre; "I. Dünya savaşı sırasında, Ruslar Erzurum'u işgal etmişler ve Anadolu'yu tehdit etmişlerdir. Bu endişe ve kaygı içerisinde, Hacı Bektaş' da bulunan Hacı Bektaş-ı Veli mezarından kalkarak ona bağlı olan evliyalari da beraberinde alarak Erzurum'a doğru yürümüşlerdir. Burada bu orduya Ziraat Baba ve kardeşleri de dağlarından inerek katılmışlardır" (K.K-1). Bu durum, bize yöreyi tehdit eden bir durumda, ziyaretin yöreyi korunmasına yardımcı olduğunu göstermektedir. Sultan Köyü'nde ise; daha çok Ziraat Baba kuraklığı önlediği inancı vardır. Köylüler yağmur dualarını burada yaparlar. Her iki köy kendi değerler sistemi ve Geleneksel Türk inancı içerisinde önemli bir yeri olan dağ ve atalar kültürünü, Ziraat Baba ziyareti ile gündelik hayatlarına kodlamışlardır. Bu kodlama, Türk kültürü ve Türk halk dindarlığını işaret etmektedir. Bu bağlamda Ziraat Baba'ya dair edindiğimiz kanılardan biri; Ziraat Baba'nın, Anadolu fetihlerinde yer alan Horasan kökenli bir zat olduğudur. Her iki köyde de bu zatın mezarının, burada olduğu inancı yoktur. Her iki köyde buna işaret etmektedir. Kendi değerler sisteminde içerisinde köyler de anlatılan hikayelerde; birinde 12 imamlardan biri, diğerinde Peygamber soyundan gelen bir seyyid şeklinde olması, halkın Ziraat Baba'yı kahramanlaştırmasının bir sonucudur. İki köyde de farklı bir şekilde yer alan inançlardan, 7 evliya ve 4 evliya kardeş inancı, bize bunların gerçekten kardeş olarak mı? Geldikleri sorusunu sordurmaktadır. Ancak; bu durum edindiğimiz kanıya göre, halk nazarında kendi civarlarında bulunan "baba" veya "evliya" olarak tanımladıkları şahısları yakınlaştırma çabasının bir sonucu olarak görülmektedir.

Çekem köylülerince anlatılan hikâyeye göre; "köyümüzün son dedesi olan Arzumanlı Halil Dede burada yaşamış ve göçmüştür. Göçtükten sonra mezarında niyaz yapmaya başladık. Ne zaman göçtüğünü ben hatırlamıyorum, ancak 1975 yılında benim dayımın oğlu mezarını yaptırdı. Halil Dede kerametleri çok olan bir evliyadır. Bir zamanlar, köyümüze iki Ermeni aile yerleşmiş. Bunlar, bizim inançlarımızla sürekli olarak alay ederlermiş. Köyümüzde topluca yaptığımız bir niyaz sırasında, herkes sırayla Halil Dede'nin toprağını öpüp, para ve niyazını attığı sırada, bu Ermeni ailelerinden biri yerden bir hayvan pislisi alıp, Halil Dede al bunu ye diyerek mezarına atmış. Bu olay akşamına Arzumanlı Halil Dede'nin mezarından bir yılın çıkıp bu Ermeni'nin peşine düşmüş. Ermeni yılından kurtulmaya çalışıp durmuş. Af dilemiş, yalvarmış yakarmış. Bizim dedelerimizden yardım istemiş, fakat çare olmamış. Ermeni, Davullu'nun tepede yılan

orada, Ermeni Çavlu'da yılan orada, Ermeni Kazancı'nın tepede yılan orada, en son adam yorulup takatsiz kalınca yılan onu Yüreğir köyünde yakalayıp, orada öldürmüş (K.K-1). Buradan hareketle ziyaret, hem isteklerin gerçekleştiği yer, hem de yapılan bir saygısızlıkta ceza veren kutsalın çift yönlü niteliğini taşımaktadır. Aynı durum, Sultan Köyü içinde geçerlidir. Ayrıca Sultan Köyü'nde Ziraat Baba Dağı'nda, Çekem Köyü'nde Arzumanlı Halil Dede Tekkesi'nden Perşembe günleri, ışık yayıldığına dair bir inanç söz konusudur. Aslında bu durum Türkmen Aleviliği içerisinde kutsalın yer değiştirmesini, don be dona işaret etmektedir. Günümüzde Çekem köylüleri, Ziraat Baba Dağı'nı topluca ziyaret edemedikleri için Arzumanlı Halil Dede'ye, kutsalı yani Ziraat Baba Dağı ziyaretindeki anlamları yüklemişlerdir. Ziraat Baba Dağı çevresinde meydana gelen ve yapılan ritüeller, ismi geçen köyler arasında kendi değerler sistemi içerisinde uygulanmaktadır. Çekem köylüleri Alevi değerler sistemi içerisinde, Sultan köylüleri Sünni değerler sistemi içerisinde pratikler yapmaktadırlar. Ziraat Baba Dağı'nda yapılan ritüellere geçmeden önce, bu ritüellerin yapılmasını gerektiren sebeplere değinelim. Maddi ya da manevi ihtiyaçları için kutsal güçlere başvurma fikri, tarih boyunca çeşitli davranış biçimleri ve inançların oluşmasında önemli bir rolü vardır. Bu nedenle, önce kutsal dağ ve daha sonraları Ziraat Baba'nın mezarının kültleşmesinin en büyük sebebi, halkın ihtiyaçları dolayısıyla kutsal bir aracı araması fikridir. Biraz sonra değineceğimiz üzere, sıkıntılardan kurtulmak için ziyaret edilen ve bir takım pratikler yapılan Ziraat Baba Dağı, kutsalın bir tezahürü boyutundadır. Ayrıca, yapılan ziyaretler ve yapılan pratiklerde insanlar samimidirler. Çünkü dilek ve isteklerinin bu samimiyet ile gerçekleşeceğini düşünmektedirler. Olumlu sonucu alanlar ve dileği gerçekleşenler, Ziraat Baba Dağı'nı başkalarına tavsiye ederek inancın yaygınlaşmasına sebep olmuşlardır. Bu amaçla, yörede bulunan diğer ziyaret yerleri farklı amaçlarla ziyaret edilmektedir. Biz burada Ziraat Baba ziyaretini günümüzdeki şekli ile ziyaret edilmesi sebepleri açıklayacağız. Ayrıca, bu köyler arasında inanç şekillerine göre, kimi yerde benzer, kimi yerde farklılıklar göstermektedir. Bu durum görüldüğü üzere farklı inançlarda ortak sembollerin oluşmasına sebep olmuştur. Ancak, bu semboller aynı içerik değeri ifade etmemektedir. Ziraat Baba Dağı'nı, genel olarak halk arasında; ölü doğum yapan kadınlar, çocuk sahibi olmak isteyenler ve yağmur duasını yapmak isteyenler ziyaret ederler. Bu amaçlarla Ziraat Baba Dağı ziyareti, yörede diğer ziyaret yerlerinden ayrılmaktadır. Sultan köylülerinden bir kişi "üst üste 4 ölü doğum yaptığını, Ziraat Baba'yı ziyareti sonrasında normal doğum yaptığını anlatmaktadır" (K.K-4). Hem Çekem köylüleri hem de Sultan köylüleri ve diğer köylerden gelen insanlar için bu amaçlar ortaktır. Sultan Köyü'nün kendine has evliyası olduğu için; Sultan Köyü'nden askere gidecekler, yeni evlenen çiftler ve herhangi bir isteği olanlarda ziyarete bulunmaktadırlar. Sultan köylüleri ve diğer Sünni olan köylerden gelenler burada namaz

kılmaktadırlar. Ayrıca, mezarın etrafında dönerek dua etmektedirler. Burada bulunan taşlara niyaz etmektedirler. Sünni inanış çerçevesinde, burada yatan evliya için Fatiha Suresi okunur ve "Ziraat Baba'nın yüzü suyu hürmetine" denilerek dua edilir. Sultan köylüleri burayı perşembe günleri, arife günlerinde ziyaret etmektedirler. Sultan Köyü halkı içerisinde, buranın perşembe günleri geceleri ışık saçtığı inancı mevcuttur. Ayrıca, Sultan Köyü'nde bahar da yağmurların başlaması ve gök gürlemesinin duyulmasından sonra bireysel veya toplu olarak ziyaret yapılmakta ve bereketli bir sene olması için dua edilmektedir. Çekem köylüleri için ise; burası bir ibadet mekânı olarak kullanılmaktadır. Çekem köylüleri burada; hidrellezlerini yaparlar, kurban keserler, niyazlarını ve cemlerini yapmaktadırlar. Bu durumda günümüzde bir kayma söz konusu olmuştur. Günümüzde Çekem Köyü'nde; cemevi olmayışı ve ortak cemlerin yapılmayışı, köy nüfusunun azalması sebebiyle artık burada hidrellez, kurban kesme ve cem gibi ritüeller bırakılmıştır. Ziraat Baba Dağı yerine artık köy mezarlığında bulunan Arzumanlı Halil Dede Tekkesi'nde, bu ritüeller yapılmaya başlanmıştır. Edindiğimiz veriler neticesinde, aynı ritüeller Arzumanlı Halil Dede Tekkesi'nde sürdürülmeye devam etmiştir. Bununla birlikte; Arzumanlı Halil Dede üzerine yemin edilmesi, Arzumanlı Halil Dede'ye niyaz edilmesi, perşembe günleri mezarının ziyaret edilmesi, hidrellez yapılması, kurban kesilmesi gibi ritüeller burada yapılmaktadır. Köyde askere gidecekler, evlenecekler, adağı olanlar Arzumanlı Halil Dede'yi ziyaret etmektedirler. Yaptığımız istişareler de bu ritüellerin eskiden Ziraat Baba için yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Günümüzdeki şekliyle, geçim sıkıntısı çekenler, ölü doğum yapan kadınlar, çocuk sahibi olmak isteyenler Ziraat Baba'yı ziyaret etmektedirler. Dualar genellikle, "Ziraat Baba duamı kabul eyle" ve "Arzumanlı Halil Dede niyazım sana" şeklindedir. Arzumanlı Halil Dede için, bir takım inanışlarda Ziraat Baba ile benzerlik göstermektedir. Aynı ayrı olarak köylerin ritüellerine değindikten sonra, şimdi burada yapılan bazı ritüellerin yapış şekillerine değineceğiz. İki köyde de, Ziraat Baba için "adak" mevcuttur. Sultan köylülerince bu adak genelde koç kurbanı şeklinde icra edilmektedir. Kurban köyde kesilmekte ve eti dağıtılmaktadır. Sünni kaidelere göre kesilen kurban Ziraat Baba'ya dua edildikten sonra, gerçekleşen bir isteğin sonucudur. Aynı durum, Çekem köylüleri içinde geçerlidir. Çekem köylüleri, günümüzde niyazı ve adağı, Arzumanlı Halil Dede'den istemektedirler. Çekem köylüleri, adağı Arzumanlı Halil Dede'de kesip orada yerler. Kalan etler ise; gömülmeyip getirilerek sonra yenir. Kurbanın kemikleri eskiden gömülmüş. Fakat şimdi bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Ayrıca, Çekem Köyü'nde "Abdal Musa adağı" adı altında kurban mevcuttur. Bunun haricinde, hayır olması için, Arzumanlı Halil Dede'ye para atılmaktadır. Çekem köylüleri, Ziraat Baba'yı ve Arzumanlı Halil Dede'yi ziyaret etiklerinde "Ya Allah! ,Ya Muhammed! Ya Ali! " diyerek yatırın başucu taşına niyaz ederler. Ayrıca, niyaz sırasında

yaşça büyük olanların önde olması gibi bir hiyerarşi söz konusudur. Ardından dileklerini isteyip arkalarını dönmeden geriye üç adım atarlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, dileğin bizzat Ziraat Baba'dan istenilmesidir. Zira bu durum Sultan Köyü'ndeki uygulamadan ayrılmaktadır. Burada, kutsalla arada bir vasıta durumundadır. Bunun haricinde, iki köy de yağmur duası hariç, yapılan ritüeller bireyseldir.

5. SONUÇLAR

Araştırma alanımızdan elde ettiğimiz veriler, daha açık bir ifade ile Ziraat Baba Ziyareti kapsamındaki inanış ve uygulamalar Geleneksel Türk inancı içerisinde bulunan atalar kültürüne ve dağ kültürüne işaret etmektedir. Bu kültürler, Ziraat Baba Ziyareti içerisinde kodlanarak bize sunulmaktadır. Her iki köyde de anlatılan, evliya kardeşlerin sağlıklarında bu dağlar vasıtasıyla haberleşmeleri ve ölümlerinden sonra perşembe günleri burada buluşmaları, bize dağ kültürünün haberini vermektedir. Halkın nazarında, mevzu bahis olan coğrafyada, engin maviliklere ulaşan tepeler, kutsal mekân olarak değerlendirilmesi anlaşılması güç bir şey olmasa gerektir. İki ayrı inanç topluluğu aynı menşeden beslenmesi sebebi ile iki ayrı inanca sahip olsa da Ziraat Baba Ziyareti örneğinde benzer inanç ve uygulamaları göstermektedir. Bu uygulamalar sırasında oluşan semboller her ne kadar aynı olsa da içerik yönünden farklılıklar göstermektedir. Bunun sonucunda; Ziraat Baba Sultan köylüleri için kutsalın bir vasıtası, Çekem köylüleri için isteğin kendisinden istenilen kutsalın bir tezahürüdür. Sonuç olarak, Geleneksel Türk inancı içerisinde yer alan atalar ve dağ kültürü inancı, günümüz de her ne kadar farklı inançlara sahip iki topluluk olsalar da Türk kültürü bağlamında Sünni-Sultan ve Alevi-Çekem köylerinde, Ziraat Baba Ziyareti etrafında varlığını sürdürmektedir.

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Beyanı Tek yazarlıdır

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Beyanı Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Bilgilendirme

Bu Çalışma 2017 Yılında Tahran'da

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

gerçekleştirilen, "International Congress Of Young

Archaeologists" adlı sempozyumda" In The Sample Of The Ziraat Baba Mountain Cult Of Mountain İn Turks" adıyla sunulan bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

KAYNAKÇA

- Artun, E. (2020). Türk Halkbilimi. On Yedinci baskı, Adana: Karahan Kitabevi.
- Baş, M. (2013). Dinlerde ve geleneksel Türk inanışlarında dağ kültürü. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 13(1), 165-179.
- Durkheim, E. (2005). Dini Hayatın İlk Biçimleri. Çeviren: Faruk Ay-din), İstanbul: Ataç Yayınları.
- Ergun, M. (1996). Dağlarla İlgili Altay-Türk Efsaneleri. Milli Folklor, C, 4, 66-71.
- Eriksen, T. H., (2012). Küçük Yerler Büyük Meseleler Sosyal ve Kültürel Antropoloji, (Çev. Erkan Koca), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Günay, Ü. (1996). Kayseri ve çevresinde ziyaret ve ziyaret yerleri. Önder Matbaacılık.
- Güngör, H. (1997). Türk Budun Bilim Araştırmaları, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Güngör, H. (2012). Türk Din Etnolojisi, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- İnan, A. (1998). Makaleler ve İncelemeler II. Cilt, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk Dini, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özdemir, M. (2013). Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir YüceDağ: Halbaba, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 1-15.
- Potapov, L. P. (2012). Altay Şamanizmi, (Çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- Selçuk, A. (2004). İki Ayrı Topluluk Ve Ortak Bir Ata: Paşa Türbesi Ziyareti Ayaş Sünnileri ve Erdemli-Tömük Tahtacıları Örneği, Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi, s.10, s.196-214.
- Selçuk, A. (2010). Horasanda Eren Anadolu'da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü, Milli Folklor, Sayı 87, s.136-147.
- Selçuk, A. (2010). Dede Mezarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, Sayı 56, s.61-72.
- Tanyu, H. (1973). Dinler Tarihi Araştırmaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.-1. M. A. Ö., 1940, İlkokul Mezunu, Çekem Köyü.
- K.K.-2. A.A. Ö., 1942, İlkokul Mezunu, Çekem Köyü.
- K.K.-3. İ. Ş., 1958, İlkokul Mezunu, Sultan Köyü.
- K.K.-4 E.K., 1936, Okur-Yazar, Sultan Köyü.
- K.K.-5. H. Ş, 1959, Okur-Yazar, Sultan Köyü